

„Hol az a táj szab az életnek teret,
Mit az Isten csak jókedvében teremt”

Válogatás az első tizenhárom MÉTA-túrafüzetből
2003 – 2009

A KÖTETET SZERKESZTETTE:
Molnár Csaba – Molnár Zsolt – Varga Anna

MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete
Vácrátót

2010

A nyíregyházi Sóstói erdő

SZIGETVÁRI CSABA

A Nyíregyháza északi határában elterülő tölgyeserdő-maradvány egyike a hosszabb ideje elfeledett természeti értékeinknek, jóllehet gazdag vegetációjáról korábban Kitaibel Páltól kezdve számos neves botanikus beszámolt. Az egykor Nagyerdő néven ismert terület (kiterjedése száz éve még meghaladta a hatszáz hektárt!) valaha szervesen illeszkedett bele a Nyírségre oly jellemző ősi vegetációs környezetbe: Szikes tavak (a mai Sóstó helyén), sziki rétek, legelők (mint az erdőtől nyugatra elterülő Repülőtér), mocsarak, lápok (mint a néhány éve védettséget élvező Igrice-mocsár) vették körül, kisebb vízfolyások csordogáltak keresztül rajta (mint a ma csatornává alakított Malom-patak, bár manapság a helyiek inkább a „Gangesz” névvel illetik). Nyíregyháza mellett történeti adatok szerint már 1426-ban létezett erdő (minden bizonnyal a mai Sóstói erdő helyén), az I. Katonai Felmérés pedig bizonyítja a több mint 300 évre visszavezethető folyamatos erdőborítást. A térképekre tekintve azt láthatjuk, hogy az erdő egy viszonylag sík területről kiemelkedő észak-déli irányú szelíd hullámú buckavonulaton helyezkedik el. A régebbi leírásokból és térképekből tudjuk, hogy a buckaközi laposokban szinte egész nyáron megőrződött az összefolyó talajvíz, a magasabb hátakon pedig ligetes, ritkás pusztai erdők helyezkedtek el. Az erdő változatossága magába foglalta mindazt a sokféleséget, aminek ma ismert fragmentumait a cönotaxonómus szemmel megáldott botanikusok ligeterdőknek, láperdőknek, gyertyános-tölgyesnek, gyöngyvirágos tölgyesnek, pusztai tölgyesnek neveznek.

A Sóstói erdő a mai szemlélő számára rommező. Egyrészt olyan értelemben, hogy az életközösség eredeti önmagához képest már igencsak leromlott, elszegényedett állapotban van. Másrészt viszont legalább annyi érdekességet és izgalmat nyújt, mint egy régészeti feltárás, amiből képzeletben (vagy esetleg a távoli jövőben részben a valóságban is?) felépíthetjük, rekonstruálhatjuk ősi megjelenésében a társulást. Az egykori sokféleségből ma már csak a kiszáradóban levő gyöngyvirágos tölgyeseket, jelképesen megmaradt keményfás ligeterdő-fragmentumokat, és a jobbra elakacosított pusztai tölgyeseket lelhetjük fel, mindinkább körbezárva és elszigetelődve az emberi létesítmények és a tájidegen ültetvények szorításában. Az egykor egységes erdőtömböt ma műutak, vasútvonalak – köztük az igen hangulatos, őserög kocsiakkal zakatoló Nyírvidéki Kisvasút – darabolják fel, épületek ékelődnek belé. A – zömmel 80 évesnél idősebb – kocsiányos tölgyesek néhány éve kicsit több, mint 50%-át alkották az erdőknek, de sajnos néhány éve egyes idős állományok tarvágását követően csökkent a faj részesedése. A vörös tölgyesek több, mint 18%-kal képezik a következő legjellemzőbb típust, arányuk sajnos az újabb telepítések révén várhatóan növekedni fog a közeljövőben. Az akác mintegy 15%-ot ér el, de részben törekvés látszik állományainak őshonos fajokkal való lecserelésére. Emellett találunk nemes nyárasokat, mintegy 4%-on, kisebb arányban pedig sziléseket, kőriseseket, hegyi és korai juharos állományokat, nyugati ostorfás és hazai nyaras erdőrészeteket. Egyes nagyobb területeket cserrel, másokat ezüsthárrsal újítanak. A szomorú tendenciák ellenére a Sóstói erdő egy botanikus számára ma is izgalmas meglepetéseket rejt, és a legjobb állapotú idős tölgyesek hangulata az alföldi erdők ősi(?) állapotát tükrözik.

Sokat elárul az erdő egykori gazdagságából az elegyfajok és a cserjék sokasága: előfordul a vadkörte, vadalma, zelnicemeggy, a mezei- és tatárjuhar, a kőris, a gyertyán, a mezei és vénicszil, a fehér- és szürkenyár, a fűzek és a madárccseresznye, a bibircses nyír; a cserjék közül a sóskaborbolya, a cseregalagonya, a kökény, a csikos és bibircses kecskerágó, a varjútövös, a kutyabenge, a veresgyűrű som, a fekete bodza, a kányabangita, a fagyal, a mogyoró, a szeder, a rekettyefűz, a borostyán és az iszalag. A korai és hegyi juhar, a cser, a kocsiányos tölgy, a kislevelű, a nagylevelű és az ezüsthárs, továbbá az éger valószínűleg inkább telepítés révén bukkannak fel, bár ez a kérdés még tisztázásra vár. Sajnos agresszíven terjednek egyes tájidegen fa- és cserjefajok is, így az akác, a kései meggy, a nyugati ostorfa, a bálványfa, a zöld juhar és az amerikai kőris.

Sokat elárul az, hogy mi minden tűnt el az erdőből a XX. század folyamán: többek között a réti kardvirág (*Gladiolus imbricatus*), a homoki nőszirm (*Iris arenaria*), a nagyzerjófű (*Dictamnus*

albus), a békakonty (*Listera ovata*), a tavaszi hérics (*Adonis vernalis*), a gyapjas csüdfű (*Astragalus dasyanthus*), a változó gurgolya (*Seseli varium*) és a magyar nőszirm (*Iris aphylla* ssp. *hungarica*) – bár az utóbbiból egyetlen sýnlódó polikormon 2003-ban előkerült. Szemlátomást többségében (bár nem kizárólag) a szárazabb területek, a pusztai tölgyesek fajai sýnylették meg a változásokat, elsősorban az erőteljes akácósítások miatt, ami a magasabb buckás területek növényzetét bodzás, turbolyás, csalános, kányazsomboros sivataggá változtatta. A nyíltabb tölgyesek ritkább fajai – erdei borkóró (*Thalictrum aquilegifolium*), debreceni és erdélyi csormolya (*Melampyrum nemorosum* ssp. *debreceniense*, *M. bihariense*) az üdébb erdők szárazodásával, megnyílásával keletkezett újabb keletű tisztásokon és a szegélyeken maradtak meg. Lényegesen jobb állapotban vannak, és értékes reliktu-mokat őriznek az üdébb tölgyesek: mindmáig gyakori a gyöngyvirág (*Convallaria majalis*) és a keleti kontyvirág (*Arum orientale*), az enyves zsálya (*Salvia glutinosa*), a csodás ibolya (*Viola mirabilis*), az epergyöngyike (*Muscari botryoides*), több helyen előfordul az erdei és a bükkás (*Carex sylvatica*, *C. pilosa*), a télizöld meténg (*Vinca minor*). Sajnos már erősebben megritkult a kétlevelű sarkvirág (*Platanthera bifolia*), az erdei és szálkás pajzsika (*Dryopteris filix-mas*, *D. carthusiana*), a hölgypáfrány (*Athyrium filix-femina*), a ligeti csillagvirág (*Scilla vindobonensis*), a berki aggófű (*Senecio nemorensis*), az óriás zsurló (*Equisetum telmateia*), a galambvirág (*Isopyrum thalictroides*) és a gyertyán (*Carpinus betulus*). 2003-ban került elő a fehér perjeszittyónak (*Luzula luzuloides*) az – alföldi viszonylatban szanzációszámba menő – egyetlen kicsiny állománya. Az üdébb tölgyeseket (a tarvágáson és az erő-szakos felújítási módszereken túl) az állományok szárazodása, felnyílása veszélyezteti, amit a más szempontból kívánatos kiligetesedés helyett elsősorban az erőszakosan terjedő kései meggyel, akáccal és bálványfával való becserjésedés és eljelgeltelenedés követ.

Talán ez a korántsem teljes leírás is érzékelteti, hogy mekkora értéket képvisel a Sóstói erdő. Sajnos mindennek ellenére a mai napig nem élvez semmiféle természetvédelmi oltalmat, és félő, hogy az egyszerre előregedő, egykorú tölgyesek újabb állományai esnek erőszakos felújítás áldozatául. A helyi civil természetvédők tevékenysége folytán remélhetőleg 2004-ben megvalósul a helyi védelem, és az erdészettel együttműködve sikerül olyan megoldásokat találni, amelyek hosszabb távra biztosítják a természeti értékek fennmaradását.

Függelék (2010 március)

Az erdő védetté nyilvánítása sajnos 2010-ig sem valósult meg. Ennek oka egyértelműen a megfelelő politikai akarat hiánya. Jó úton halad viszont az együttműködés az állami erdőgazdálkodóval, aminek eredményeként megindultak az első lépések a természetközeli erdőgazdálkodás irányába. További jó hír, hogy az egyik kipusztultnak vélt ritka és értékes faj, a réti kardvirág (*Gladiolus imbricatus*) ismét előkerült a Sóstói-erdőből.

